

Книга на Енох

Елисавета Мусакова

Кой е Енох? В религиозните и митологическите представи на юдаизма и християнството той е учител и покровител, името му се превежда и като „инициатор“. Според генеалогията, смятаща Каин за първородния син на Адам, той е големият син на Каин, който нарекъл град на неговото име (*Бит. 4: 17-18*). По друга генеалогия, в която за първороден се приема не Каин, а Сит, Енох е потомък на Адам от седмо поколение, син на Иаред, пра-праядо на Ной и баща на Матусаил. Старият завет му отделя място (*Бит. 5: 21-24*), колкото да посочи броя на годините му - 365, и да опише живота му в лаконичната и породила безбройни интерпретации фраза: „и ходи Енох по Бога и изчезна, понеже Бог го взе“ (*Бит. 5: 24*). Има и предание, че Енох е всъщност библиейският цар и свещеник Мелхиседек. Едно от традиционните обяснения за паралелното съществуване на християнската апокрифна литература, редом с официалната, е, че апокрифите дават отговори там, където Писанието мълчи или се държи загадъчно. Случаят с Енох изглежда особено подходящ. За най-стара и най-пълна се смята етиопската версия на апокрифа, запазена в етиопски превод. За славянската версия, позната в по-пълна и в по-кратък вариант и описваща живота на Енох, още Йордан Иванов допуска, че тя е преведена или компилирана в България не по-късно от XI-XII в., тъй като в нея има богомилски елементи, а в самата Тайна книга на богомилите личи, че авторът ѝ се е ползвал от апокрифа.

В общата енциклопедична статия на С. Аверинцев и В. Иванов Енох е обрисован като културен герой, създател на писмеността и (понякога) на астрологията, образец за мистично общуване с бога и аскетично усамотяване. Той е религиозен наставник на хората, прототип на пророк и мъдрец; праведен цар, законодател и миротворец, първовърховен «управник на управниците», чието управление, като подобие на универсалното и справедливо царство на слънцето (срвн. с епитета на Исус Христос - „Слънце на справедливостта“, *Малх. 4:*

2), е продължило 243 = 35 години, преди човечеството да се научи на идолопоклонство и магии и преди още по-голямото му разложение преди потопа. Енох, човекът, взет на небето от Бога, е първият в поредицата образи, които в юдео-християнската традиция се мислят като телесно запазени, живи някъде в другия свят и очакващи часа на завръщане в този свят. Такива са пророците Илия, Мелхиседек, по-рядко Мойсей, такава е представата и за Христос, чието пришествие се очаква след Неговото телесно възкресение.

Християнската традиция - в лицето на автори като Иполит Римски (по *Дан. 9: 27; Откр. 11: 3*), Иринея Лионски, Андрей Кесарийски, Йоан Дамаскин и др., посочва Илия и Енох като предвестници (или свидетели) на Откровението, на идването и смъртта на Антихриста; или като онези, които ще пребъдват в рая до самия край на света; или онези, които ще проповядват на хората богочестието и ще ги предпазят от Антихриста, или - ще обърнат сърцата на бащите към децата, т.е. еврейската Синагога, към Господа наш Исус Христос и апостолските проповеди, но ще загинат от Антихриста.

Преди да бъде включена в списъка на забранените книги, в ранното християнство *Книгата на Енох* се е смятала за изключително авторитетна, макар и не канонична. Тя е директно цитирана в Съборното послание на апостол Иуда, косвени намеци за нея дава апостол Петър, на нея се позовават Климент Александрийски, Ориген и авторът на неканоническото Послание на Варнава, който говори за нея като част от Писанието, а Тертулиан направо нарича я нарича Свето писание. По думите на отец Александър Мен, старозаветната генеалогия не дава подробности за личността на възнесения при Бога Енох, на когото се разкриват вселенските тайни, сюжет, познат от месопотамските легенди.

Приема се, че тази космология, това любопитство към устройството на света влиза в разрез с предписаните граници на човешкото познание, поради което след Лаодикийския събор „Енох“ бива изваден от списъка на каноническите книги.

Книгата на Енох дава свой отговор на вечния въпрос за началата на доброто и злото. Етиопският ѝ вариант разказва епична история за ангелите, небесни същества, които се спускат на земята, учат хората на магии, как да топят желязо, да откриват тайни. В *Тайната книга на богомилите*, цитирана в предговора към най-новото издание на *Енох*, неговият запис, както и познанията, които той предава на хората, са обявени за дела, инспирирани от дявола.

Противоречивото отношение на християнската църква към личността на Енох - да не забравяме, че апокрифите са полузабранена, т.е. полуразрешена литература, се издава и чрез появата и липсата на неговото изображение в изкуството. В редките случаи, когато се появява, той се нарежда редом със старозаветните праотци, или, заедно с пророк Илия, е свидетел на Христовото Преображение и на Съдния ден. Неговата иконография липсва обаче в Ерминията на Дионисий от Фурна, написана през 1730-1733 г. и почиваща на по-стари текстове.

Това е сумарното описание на „героя“ на книгата, която не е роман за Енох, нито е научно изследване, а съдържа направените от Боряна Христова преводи на съвременен български език на двете най-популярни от ранното християнство насам версии - етиопската и славянската. В краткия, пристрастно написан увод, основната фактология, свързана с историята, тайнственостите и несекващия интерес към старозаветния апокриф, служи на издателката като аргумент да предложи на читателите многократно по-вълнуващо четиво от добилите огромна популярност литературни, научно-популярни (понякога и псевдонаучни) произведения на „дан-браунистката линия на екзотичното знание“(1). Споделена е и екстравагантната хипотеза, че *Ръкописът Войнич*, написан на измислен език и изпъстрен с неразгадани до днес илюстрации, е препис на мистификатора д-р Джон Дий (1527-1608), автор на нова, магическа версия на *Книгата на Енох*.

За етиопската версия е използвано английското издание на Майкъл Книб(2), а славянският текст е взет от преписа, притежаван от хаджи Йордан-Джинот и датиран през XIV в. от Б. Христова. Тя го смята за достатъчно ранен паметник, съхранил следите на старобългарския текст, известен като *Втора книга на Енох*, и назовава без колебание славянската версия „старобългарска“, затвърждавайки мнението на по-ранните изследователи. Отделни добавки към текста са направени въз основа на друг препис, поместен в апокрифен сборник от началото на XVI в., който се пази в Санкт Петербург. Макар и накратко, са представени всички познати до днес версии на книгата, освен етиопската и славянската.

С излизането на тази книга българският читател се сдобива с пълния вариант на апокрифа, който досега е бил само частично издаван у нас, включително и в по-ранното издание на Б. Христова от 1994 г. Завладяващият текст е съпътстван от илюстрации (за жалост не от най-добро качество), в основната си част представящи страховитите апокалиптични гледки от свършека на света, които задават имплицитно една сериозна изкуствоведска тема. Така за по-обикновения читател остава неподправената тръпка от съприкосновението с потресаващите образи, а на по-капризния читател се дава силен начален тласък да навлезе и в научните дебери на енохологията.

Бележки

1. Изразът е на Милена Кирова.
2. **Knibb**, Michael A. *The Ethiopic Book Of Enoch*. Vol. 1-2. - Oxford : Clarendon, 1978 ; repr. 1982.

Христова, Боряна. Книга на Енох. - София : Кралица Маб, 2008. - 152 с.